

Marjolijn Distelbrink

Mies van Niekerk, *'De krekel en de mier'. Fabels en feiten over maatschappelijke stijging van Creoolse en Hindoestaanse Surinamers in Nederland*. Amsterdam: Het Spinhuis, 2000. ISBN 90-5589-168-1, 262 blz.

Uit onderzoek in het afgelopen decennium komt stevast de gunstige maatschappelijke positie van Surinamers in Nederland naar voren, vergeleken met die van andere etnische groeperingen in Nederland. Weinig is bekend over het relatieve succes van verschillende subgroepen in de Surinaamse bevolking. Het proefschrift van Mies van Niekerk vormt daarom een welkome aanvulling op het bestaande onderzoek. In een heldere en prettig leesbare stijl beschrijft zij ontwikkelingen in de positie van Creoolse en Hindoestaanse Surinamers in Nederland, gaat ze in op verschillen in patronen van sociale mobiliteit en op de mate waarin historische en culturele factoren daarvoor mede een verklaring vormen. Behalve aan verschillen tussen groepen besteedt ze aandacht aan binnengroepsvariëteit.

Voor de positiebeschrijving van Creoolse en Hindoestaanse Surinamers maakt Van Niekerk gebruik van gegevens uit de landelijke survey Sociale Positie en Voorzieningengebruik Allochtonen (SPVA) uit 1994. Om zicht te krijgen op mobiliteitstrajecten en op historische en culturele achtergronden van inter- en intragroepsverschillen in mobiliteit voerde zij een omvangrijk kwalitatief veldwerkonderzoek uit. Van Niekerk tekende familiegeschiedenissen op van 64 families, die ten tijde van de migratie tot de lagere sociaal-economische klassen behoorden. Over 25 van deze families werd meer diepgaande informatie verzameld. Behalve de opgetekende familiegeschiedenissen vormden gesprekken met meer dan 20 sleutelinformanten en opgedane indrukken tijdens observaties belangrijke bronnen van informatie.

Anders dan wel wordt verondersteld, blijken Creolen volgens de SPVA-gegevens op veel indicatoren een gunstiger maatschappelijke positie in te nemen dan Hindoestanen. Hun gemiddelde bereikte opleidingsniveau en arbeidsmarktparticipatie zijn hoger, evenals hun huidige functieniveau en gemiddeld inkomen. Van Niekerk verklaart dit allereerst aan de hand van verschillen in uitgangspositie, vooral in de mate waarin vóór de migratie verworven kennis en vaardigheden in beide groeperingen bruikbaar bleken op de Nederlandse arbeidsmarkt. Veel

Hindoestaanse migranten slaagden er door hun rurale achtergrond en daaraan gerelateerde lage opleidingsniveau minder goed in om geschikt werk te vinden, en zagen zich gedwongen een ander beroep te kiezen of een baan te accepteren onder hun niveau. Bovendien maakten zij keuzen die bijdroegen aan de bestending van hun minder gunstige positie. De eerste generatie probeerde haar positie, zoals in Suriname, vooral te verbeteren door accumulatie van inkomensbronnen. Naast een eventuele reguliere baan hebben Hindoestanen vaak een eigen onderneming. Creolen kozen daarentegen vaker voor een 'stapeling van opleidingen', en verbeterden daarmee hun kansen op een (goede) baan. Al in Suriname waren zij sterker dan Hindoestanen gericht op het onderwijs als stijngingskanaal.

Onderwijsgegevens over de jongere generatie wijzen echter uit dat Hindoestaanse jongeren, anders dan hun ouders, wel degelijk zijn gericht op positieverbetering middels het onderwijs. Veel vaker dan de oudere generatie behalen zij een diploma van het voortgezet onderwijs. Daarmee lopen zij hun onderwijsachterstand op Creolen voor een belangrijk deel in, al is bij de laatsten ook sprake van positieverbetering. Jonge Creolen bereiken vaker dan de eerste generatie de hogere vormen van het voortgezet onderwijs. De intergenerationele mobiliteit is bij hen echter minder groot dan bij Hindoestanen. Bovendien verlaten zij vaker dan Hindoestaanse jongeren op relatief jonge leeftijd het onderwijs, overigens zonder vaker 'drop out' te zijn.

Gezien de minder gunstige uitgangspositie en de beperkte gerichtheid op onderwijs als stijngingskanaal bij de eerste generatie, is de vooruitgang van de Hindoestaanse jongere generatie opvallend. Van Niekerk ziet culturele factoren en (gezins)omstandigheden als verklarend. Onder haar Hindoestaanse respondenten stelt zij een sterke pressie vast als het gaat om onderwijs. Hindoestaanse ouders blijken hun kinderen bijna zonder uitzondering te pushen om een zo hoog mogelijk, liefst universitair, opleidingsniveau te behalen. Bij Creoolse ouders zijn de ambities vaak minder hooggespannen. Het feit dat de gang door het onderwijs in deze groepering meer een individuele dan een groepsaangelegenheid is, speelt daarbij mee. Van Niekerk beschouwt de hoge status die een universitair diploma oplevert in de relatief gesloten Hindoestaanse gemeenschap als een belangrijke verklaring voor de bij hen aangetroffen pressie én voor de mobiliteit van jongeren. Ook de 'zakelijke mentaliteit', tot uiting komend in een vast geloof in vooruitgang door hard werken, vormt in haar ogen een verklaring. Tegelijkertijd erkent ze dat juist de zakelijke mentaliteit en de daarmee verbonden sterke gerichtheid op zelfstandig ondernemerschap de succesvolle afronding van een onderwijsloopbaan in de weg kunnen staan.

Een alternatieve verklaring voor de onderwijsmobiliteit van de Hindoestaanse jonge generatie lijkt gelegen in de veranderende attitudes ten aanzien van onderwijs- en arbeidsparticipatie door vrouwen in Hindoestaanse kring. Elders in haar proefschrift beschrijft Van Niekerk de veranderingen die zich op dit vlak voordoen, maar als verklaring voor het succes van de tweede generatie krijgt deze factor weinig aandacht. Onduidelijk blijft in haar analyse in hoeverre het schoolsucces van de tweede generatie meer of juist minder voor rekening komt van jongens of meisjes.

De auteur wijst ter verklaring voor de afgenomen verschillen tussen de groepen niet alleen op protectieve culturele factoren bij Hindoestanen, zoals hun geloof in vooruitgang, maar besteedt daarnaast aandacht aan mogelijke belemmerende factoren in Creoolse kring. Gezinsomstandigheden zoals te zware gezinstaken of een onrustige thuissituatie blijken soms belemmerend voor een gunstig verloop van de schoolloopbaan. Dergelijke omstandigheden trof de auteur vooral aan in kinderrijke gezinnen van laaggeschoolde, vaak alleenstaande, Creoolse moeders in de Bijlmer.

Bij de bespreking van de SPVA-gegevens constateert Van Niekerk voorts dat Creoolse jonge mannen, in afwijking van het gemiddeld genomen positievere beeld voor Creolen, relatief vaak en langdurig werkloos zijn. Zij vat dit gegeven, in combinatie met de relatief grote uittocht uit het onderwijs op jonge leeftijd door deze groep, op als een teken dat bij een deel van de Creolen sprake is van stagnatie. Deze stagnatie wordt opnieuw verklaard aan de hand van gezins- en culturele factoren. De auteur observeert hoe jongens in beide etnische groepen soms, mede onder invloed van leeftijdsgenoten, tijdelijk van het rechte pad afraken. Voor afgedwaalde Hindoestaanse jongens blijkt de druk om te huwen en de daaraan verbonden verwachting van kostwinnerschap doorgaans een krachtig middel om hen terug te brengen op het juiste spoor. In Creoolse kring ontbreekt een dergelijk middel.

Het onderzoek van Van Niekerk is belangwekkend door de onderwerpkeuze en de combinatie van benaderingswijzen. De auteur slaagt erin een genuanceerd beeld te schetsen van processen die kunnen leiden tot maatschappelijk slagen of falen en van de mogelijke invloed van historisch-culturele factoren daarop. Soms ligt de nadruk daarbij wel erg eenzijdig op protectieve culturele hulpbronnen in Hindoestaanse kring en op belemmeringen aan de zijde van Creolen.

Hulpbronnen in de Creoolse groepering, zoals de relatieve openheid van deze gemeenschap en de grotere aandacht voor autonomie in de opvoeding, die mede kunnen bijdragen aan hun maatschappelijke succes, blijven in vergelijking daarmee wat onderbelicht. Creoolse jongeren hebben weliswaar een minder grote sprong voorwaarts gemaakt, maar dat ligt, zoals de auteur zelf ook opmerkt, mede aan hun gunstiger uitgangspositie. Mogelijk is het beeld wat vertekend geraakt door de scheve samenstelling van de onderzoeksgroep. Hindoestaanse respondenten waren in de meerderheid, zij waren gemiddeld jonger dan de Creoolse respondenten en relatief hoger opgeleid. De gevalsbeschrijvingen in het proefschrift hebben, zeker bij de Hindoestanen, opvallend vaak betrekking op jongeren die een hbo- of wo-opleiding volgen of hebben afgerond. Dit, terwijl de verbetering in de onderwijsloopbaan zich bij deze groepering juist heeft geconcentreerd op de overgang van *geen* diploma naar een mavo- of hooguit een mbo-diploma.

Het belang van de academische aspiraties van de Hindoestaanse ouders als verklarende factor voor mobiliteit moet gezien dit laatste feit wat worden gerelativiseerd. Al met al biedt het onderzoek van Van Niekerk niettemin een grote hoeveelheid materiaal en interessante analyses, waarmee een belangrijke bijdrage kan worden geleverd aan de gaande discussie over de relatie tussen sociale mobiliteit en etnisch-culturele factoren.